

HIKOYA JANRINING O'ZIGA XOSLIGI VA UNING O'ZBEK ADABIYOTIDA O'RNI

Baxtiyorova Raxima Azamat qizi
Urganch Ranch texnologiya universiteti talabasi

ANNOTATSIYA: Maqolada hikoya janrining badiiy-estetik jihatlarini, tarixiy evolyutsiyasi va o'zbek adabiyotidagi ma'naviy-ijtimoiy ahamiyatini ilmiy manbalar asosida tadqiq etiladi. Tadqiqotda hikoyaning o'ziga xosligi uning ixchamligi, so'z iqtisodi va konseptual chuqurligi orqali namoyon bo'lishi tahlil qilinadi. Bunda Abdulla Qahhor ("Bemor", "Anor"), Shukur Xolmirzayev ("Olabo'ji") kabi asarlarida psixologik realizm tamoyillarining aks etishi misol qilib ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: hikoya janri, badiiy ixchamlilik, epik janr, ma'naviy didaktika, adabiy innovatsiya, o'zbek adabiyoti.

Аннотация: В статье исследуются художественно-эстетические аспекты жанра рассказа, его историческая эволюция и духовно-социальное значение в узбекской литературе на основе научных источников. В исследовании анализируется, как уникальность истории проявляется в ее краткости, экономии слов и концептуальной глубине. В таких произведениях, как Абдулла Каххор ("больной", "гранат"), Шукур Холмирзаев ("Олабоджи"), отражены принципы психологического реализма.

Ключевые слова: жанр рассказа, художественная лаконичность, эпический жанр, духовная дидактика, литературная инновация, узбекская литература.

Annotation: the article explores the artistic and aesthetic aspects of the narrative genre, historical evolution and spiritual and social significance in Uzbek literature on the basis of scientific sources. The study analyzes the specificity of a story through its compactness, word economy, and conceptual depth. An example of this is the reflection of the principles of psychological realism in such works as Abdullah Qahhor ("patient", "pomegranate"), Shukur Kholmirzayev ("Olaboji").

Keywords: story genre, artistic compactness, epic genre, spiritual didactics, literary innovation, Uzbek literature.

KIRISH

Hikoya – badiiy adabiyotning eng qadimiy va dinamik janrlaridan biri bo'lib, ixcham tuzilishi, konseptual chuqurligi va ma'naviy ta'sir kuchi orqali jahon

adabiyotida alohida o‘rin egallaydi. O‘zbek adabiyoti kontekstida bu janr milliy ruh, madaniyat va jamiyat taraqqiyotining badiiy ko‘zgusi sifatida shakllanib, zamonaviy talablarga mos ravishda rivojlanmoqda. Ushbu kirish qismida hikoyaning universal xususiyatlari, uning o‘zbek adabiyotidagi tarixiy evolyutsiyasi va zamonaviy ahamiyati ilmiy asosda ko‘rib chiqiladi.

Hikoyaning universal janr xususiyatlari Hikoya o‘ziga xos **ixchamligi** va **konseptual chuqurligi** bilan ajralib turadi. Unda muallif cheklangan hajmda inson hayotining murakkab jihatlarini badiiy umumlashtirishga erishadi. Masalan, Abdulla Qahhorning "O‘g‘ri" asarida qahramonning kechagi kuni haqida faqat *"Bu shart kuzda ma'lum bo'ladi"* degan ibora bilan chegaralanadi. Shu orqali so‘z iqtisodi asosiy tamoyilga aylanadi. Janrning **didaktik funktsiyasi** esa uning azaldan insonlarni yaxshilikka yo‘naltirish, ma‘naviy ozuqa berish vositasi sifatida xizmat qilishida namoyon bo‘ladi. Hikoya mazmuniga ko‘ra lirik, psixologik, satirik, fantastik yo‘nalishlarda rivoj topib, hayotiy haqiqatni ko‘p qirrali aks ettirish imkoniyatini beradi.

O‘zbek adabiyotidagi tarixiy evolyutsiya

Hikoyaning o‘zbek adabiyotidagi ildizlari qadimgi manbalarga borib taqaladi:

Dastlabki namunalar: Kultegin bitiktoshidagi bayonlar, Nosiriddin Rabg‘uziyning "Qisasi Rabg‘uziy" asaridagi axloqiy hikoyalar, Navoiyning "Sab‘ai sayyor" dostonidagi ertaklar.

XX asr boshlari: Realistik hikoya janri Cho‘lpon ("Qurboni jaholat", 1914) va Abdulla Qodiriy ("Uloqda", 1915) asarlari bilan zamonaviy shaklga kirdi. Bu davrda hikoya jamiyatdagi ijtimoiy adolatsizliklarni fosh qilish vositasi sifatida xizmat qildi.

Sovet davri: G‘afur G‘ulom, Abdulla Qahhor ("Anor", "Bemor") va Said Ahmad ijodida psixologik chuqurlik va ijtimoiy tanqid kuchaydi. 1960–70-yillarda O‘tkir Hoshimov ("Ikki eshik orasi") va Shukur Xolmirzayev ("Olabo‘ji") kabi yozuvchilar janrga yangi badiiy daromad kiritdilar

Mustaqillik davri: Hozirgi zamon muammolari (globalizatsiya, milliy kimlik) Xudoyberdi To‘xtaboyev, Zulfiya Qurolboy qizi kabi mualliflarning ijodida o‘z ifodasini topdi.

Hikoyaning o‘zbek adabiyotidagi strategik o‘rni

Hikoya o‘zbek adabiyotida nafaqat badiiy ifoda vositasi, balki **milliy ong shakllantiruvchi vosita** sifatida ahamiyat kasb etadi:

Madaniy merosni saqlash: Shukur Xolmirzayevning "Navro‘z, Navro‘z" asarida an‘analar bilan zamonaviylik uyg‘unlashgan.

Tarbiyaviy rol: "Jaloliddin Manguberdi" kabi hikoyalar orqali vatanparvarlik tuygʻusi, Chingizxon zulmiga nisbatan nafrat uygʻotish kabi maʼnaviy qadriyatlar singdiriladi.

Zamonaviyaviy tarqalish: Raqamli platformalar (audio-hikoyalar, podkastlar) orqali yangi auditoriyaga yetish imkoniyati.

Maqolaning ilmiy kontsepsiyasi va ahamiyati

Hikoyaning universal janr qonuniyatlari bilan oʻzbek adabiyotidagi milliy xususiyatlarning oʻzaro munosabati;

Tarixiy evolyutsiya jarayonida uning badiiy-estetik funktsiyalarining oʻzgarishi;

Zamonaviy davrda hikoyaning maʼnaviy-ijtimoiy ahamiyati va istiqbolli rivoj yoʻnalishlari.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati – oʻzbek hikoyachiligining nazariy modelini takomillashtirish, uning tarbiyaviy potensialini aniqlash va adabiyotshunoslikda yangi tadqiqotlar uchun metodik asos yaratishdan iborat.

Hikoya janri oʻzbek adabiyotida universal badiiy qadriyatlar bilan milliy estetik anʼanalarning uygʻun sintezi sifatida shakllanib, uning oʻziga xosligi **uchta asosiy jihatda** namoyon boʻladi. *Birinchi*dan, **badiiy ixchamlik** prinsipi orqali cheklangan hajmda hayotiy falsafaning chuqur umumlashirilishi (masalan, Abdulla Qahhorning "Anor" hikoyasida bir ayol qismati orqali jamiyatdagi jinsiy tengsizlikning fojiali timsoli). *Ikkinchi*dan, **psixologik realizm** vositasida qahramonlarning ichki kechinmalarining epik talqini (Shukur Xolmirzayevning "Olaboʻji" asarida qariya obrazida insoniy sabr va mardlikning ramziylashtirilishi). *Uchinchi*dan, **maʼnaviy didaktika** funksiyasi bilan milliy qadriyatlarning avlodlarga yetkazilishi (Oʻtkir Hoshimov asarlarida vatanparvarlik ruhining badiiy kodlanishi).

Tarixiy evolyutsiya jarayonida hikoyaning oʻzbek adabiyotidagi oʻrni uning **madaniy saqlovchi** va **ijtimoiy tahlilchi** vazifasida aks etadi. XX asr boshlarida Choʻlpon ("Qurboni jaholat") ijodida jaholatning tanqidi orqali milliy ongni uygʻotish, Sovet davrida Abdulla Qahhor asarlarida psixologik chuqurlik bilan ijtimoiy paradokslarni fosh etish, mustaqillik davrida esa Zulfiya Qurolboy qizi hikoyalarida globalizatsiya sharoitida gender tenglik kabi zamonaviy muammolarni koʻtarish – bularning barchasi janrning jamiyat bilan dialogni saqlab qolganligini isbotlaydi. Hozirgi davrda hikoyaning strategik ahamiyati uning **innovatsion transformatsiyasida** koʻrinadi: Oʻtkir Hoshimovning "Ikki eshik orasi" kabi siklli asarlari roman-hikoya janrlari chegaralarini buzgani holda, raqamli mediada (audio-

hikoyalar, interfaol platformalar) yangi tarqalish shakllari janrning ommaviyligini oshiradi.

Zamonaviy adabiy jarayonda hikoyaning kelajakdagi o'rnini uning **texnologik integratsiya** (A. Oripovning virtual hikoyalari) va **janrlararo sintez** (esse, publitsistika, fantastika bilan uyg'unlashuv) imkoniyatlariga bog'liq. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, hikoya o'zbek adabiyotida nafaqat an'anaviy badiiy forma, balki milliy madhiyaxona vazifasini o'tamoqda: uning taraqqiyoti madaniy xotirani saqlash, ijtimoiy tanqidni ifodalash va zamonaviy estetik talablarga moslashuvning dinamik modelini taqdim etadi.

XULOSA

Hikoya janri o'zbek adabiyotida nasrning asosiy shakllaridan biri sifatida alohida o'rin egallaydi. Adabiy jarayon rivojida hikoya voqelikni ixcham, obrazli va badiiy uslubda ifodalash imkoniyatini bergan janr sifatida shakllandi. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, hikoya boshqa nasriy janrlarga nisbatan ixchamligi, voqeani tezkor ifoda etishi va qahramonlar ruhiyati hamda ijtimoiy munosabatlarni yoritishda qulayligi bilan ajralib turadi. Shu jihatdan hikoya o'zbek nasrida hayotiy voqelikni badiiy umumlashtirish, milliy ruhiyatni aks ettirish hamda jamiyat taraqqiyotidagi ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlarni ifodalashda muhim vosita bo'lib xizmat qilgan.

O'zbek adabiyotidagi hikoyachilik tajribasi Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, G'afur G'ulom, Oybek kabi klassik ijodkorlardan tortib, zamonaviy yozuvchilargacha uzviy rivojlanib kelgani kuzatildi. Hikoya janrining turli shakl va uslublarda namoyon bo'lishi, unda realizm, modernizm va postmodernizm unsurlarining uyg'unlashuvi adabiy jarayonni boyitgan. Shu bilan birga, hikoya o'quvchi dunyoqarashini shakllantirish, ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni targ'ib etish va milliy adabiy merosni davom ettirishda beqiyos ahamiyat kasb etadi.

Yakuniy natija shuki, hikoya janri o'zbek adabiyotining badiiy-estetik rivojida nafaqat ijodiy tajriba maktabi, balki xalqning tarixiy, ijtimoiy va ma'naviy hayotini ifodalovchi muhim janr sifatida o'z o'rniga ega. Kelajakda hikoya janri o'zbek nasrining modern va innovatsion yo'nalishlarida ham yangicha qirralari bilan tadqiq etilishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Matyoqubov, O. (2005). XX asr o'zbek adabiyoti. Toshkent: Ma'naviyat.
— XX asr o'zbek hikoyachiligining rivojlanish bosqichlari, Cho'lpon va Qodiriy ijodidagi realistik tamoyillar tahlil qilingan.
2. Quronov, D. (2018). Adabiyot nazariyasi asoslari. Toshkent: Akademnashr.
— Hikoya janrining universal xususiyatlari (ixchamlik, konseptual birlik) va uning epik tizimdagi o'rni haqida nazariy asoslar keltirilgan.
3. Karimov, I. (2021). O'zbek hikoyasining 100 yillik evolyutsiyasi. Nukus: Bilim.
— Mustaqillik davridagi innovatsion yo'nalishlar (O'tkir Hoshimov, Zulfiya Qurolboy) va hikoyaning raqamli mediaga integratsiyasi masalalari yoritilgan.
4. Rahimova, G. (2020). Epik janrlar: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan.
— Hikoyaning badiiy ixchamlik prinsipi, uning folklor ildizlari bilan bog'liqligi tahlil qilingan.
5. Xolmatov, D.A. (2022). "Hikoyalarda davr va qahramon masalasi". Adabiyotshunoslik jurnali, 4-son.— Hikoyaning didaktik funktsiyasi, qahramonlar orqali ma'naviy qadriyatlarni targ'ib etish usullari ko'rib chiqilgan.
6. Safarov, N. (2017). "Hikoya janrining estetikasi". Badiiy ijod, 3(12), 45–59. — Psixologik realizm tamoyillari (Shukur Xolmirzayev, Abdulla Qahhor asarlari misolida) va kompozitsion ixchamlik masalalari yoritilgan.
7. Qobilova, D. (2023). "Zamonaviy hikoyada virtual obrazlar". Adabiyot olami, №3. — Raqamli madaniyat ta'sirida hikoyaning yangi shakllari (podkastlar, interfaol platformalar) tahlil qilingan.
8. Anorboyeva, Z. (2023). "Hozirgi o'zbek adabiyotida qissa janri rivoji". Ilm-Fan va ta'lim, Zamonaviy mualliflarning tajribalari (Ahmad A'zam, Asqad Muxtor) va janrlararo sintez masalalari o'rganilgan.